

Aegean Working Papers in Ethnographic Linguistics

Vol 4 (2024)

Αστική Πολυγλωσσία: Ξαναπροσεγγίζοντας τη Σχέση Γλωσσικής και Κοινωνικής Ποικιλότητας στον Ελλαδικό Χώρο

Αστική Πολυγλωσσία: Ξαναπροσεγγίζοντας τη Σχέση Γλωσσικής και Κοινωνικής Ποικιλότητας στον Ελλαδικό Χώρο

Αγγελική Αλβανούδη, Christopher Lees

Copyright © 2025

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

To cite this article:

Αλβανούδη Α., & Lees, C. (2025). Αστική Πολυγλωσσία: Ξαναπροσεγγίζοντας τη Σχέση Γλωσσικής και Κοινωνικής Ποικιλότητας στον Ελλαδικό Χώρο: Εισαγωγή στο ειδικό τεύχος. *Aegean Working Papers in Ethnographic Linguistics*, 4, i-x. Retrieved from <https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/awpel/article/view/44083>

**Αστική Πολυγλωσσία: Ξαναπροσεγγίζοντας τη Σχέση Γλωσσικής και Κοινωνικής Ποικιλότητας στον Ελλαδικό Χώρο
Εισαγωγή στο ειδικό τεύχος**

Αγγελική Αλβανούδη

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
aalvanoudi@frl.auth.gr

Christopher Lees

Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο
lees.christopher@ac.eap.gr

Το παρόν ειδικό τεύχος με θέμα «Αστική πολυγλωσσία: Ξαναπροσεγγίζοντας τη σχέση γλωσσικής και κοινωνικής ποικιλότητας στον ελλαδικό χώρο» επιχειρεί να ρίξει φως στη συσχέτιση γλωσσικής ποικιλότητας και εθνότητας, καθώς και σε όψεις της αστικής πολυγλωσσίας στην Ελλάδα του 21ου αιώνα μέσα από μελέτες που χρησιμοποιούν μεθοδολογικά πρότυπα από τους χώρους της κοινωνιογλωσσολογίας και της εθνογραφίας.

Παρά τη γλωσσική της ποικιλομορφία, η ελληνική κοινωνία, όπως και άλλες δυτικές κοινωνίες, χαρακτηρίζεται από την κυρίαρχη ιδεολογία της μονογλωσσίας στους τομείς της εκπαίδευσης και της κοινωνικής πολιτικής. Αυτή η ιδεολογία, γνωστή ως μονογλωσσική νοοτροπία ('monolingual mindset'), συνιστά μια εξιδανικευμένη αναπαράσταση του έθνους-κράτους ως μονόγλωσσης οντότητας (Clyne 2008), στην οποία η ποικιλότητα –είτε ενδογλωσσική είτε διαγλωσσική– συχνά στιγματίζεται ή εκλαμβάνεται ως απειλή (πρβλ. Trudgill 2002). Ιστορικά το γεγονός αυτό συνδέεται με την ανάδυση και την εδραίωση του ευρωπαϊκού έθνους-κράτους (18ος-19ος αιώνας) και με την αντίληψη ότι κάθε έθνος αντιστοιχεί σε έναν συγκεκριμένο γεωγραφικό χώρο και σε μία γλώσσα που έχει κύρος/ισχύ. Το αποτέλεσμα αυτής της αντίληψης είναι η συρρίκνωση και η περιθωριοποίηση των υπόλοιπων γλωσσών που χρησιμοποιούνται από τον πληθυσμό εντός των εθνικών συνόρων (Buschfeld, Ronan & Vida-Mannl 2023: 35, Piller 2016: 31-32).

Ωστόσο, στην πραγματικότητα, οι ομιλητές/τριες πολλές φορές γνωρίζουν και χρησιμοποιούν περισσότερες από μία γλώσσες: δύο, αν πρόκειται για διπλόγλωσσα ή δίγλωσσα άτομα, και περισσότερες από δύο, αν πρόκειται για πολύγλωσσα άτομα. Επίσης, σε χώρες, όπως η Ελλάδα, στις οποίες η επίσημη γλώσσα χαρακτηρίζεται ως λιγότερο ομιλούμενη (πρβλ. Καρυολάιμου, 1999), η εκμάθηση τουλάχιστον μιας ξένης γλώσσας αποτελεί συνηθισμένη πρακτική εντός του εκπαιδευτικού

συστήματος.¹ Πέρα από αυτό, η σημερινή Ελλάδα χαρακτηρίζεται ως μια σύγχρονη πολυπολιτισμική κοινωνία, στην οποία ζουν άτομα μεταναστευτικής καταγωγής πρώτης, δεύτερης και τρίτης γενιάς. Το γεγονός αυτό σημαίνει ότι στην ελληνική κοινωνία σήμερα ομιλούνται ποικίλες γλώσσες από την Ευρώπη, την Ασία και την Αφρική. Με άλλα λόγια, σε αντίθεση με τη μονογλωσσία, η πολυγλωσσία αποτελεί νόρμα και όχι απόκλιση (Auer & Wei 2007). Στην παρούσα εισαγωγή υιοθετούμε τον όρο πολυγλωσσία ως υπερώνυμο όρο για την απόκτηση και χρήση δύο ή περισσότερων γλωσσών.²

Σύμφωνα με την οπτική της σύγχρονης κοινωνιογλωσσολογίας, δεν θεωρούμε ότι η πολυγλωσσία προϋποθέτει την κατοχή δύο ή περισσότερων γλωσσών σε βαθμό αντίστοιχο με αυτόν του/της φυσικού/ής ομιλητή/τριας (βλ. Bloomfield 1933). Αντίθετα, αναγνωρίζουμε ότι η γνώση μιας γλώσσας που αφορά την ομιλία, ανάγνωση και γραφή αποτελεί ένα συνεχές, το οποίο ποικίλει μεταξύ των ομιλητών/τριών ανάλογα με την κοινωνική τους εμπειρία με κάθε γλώσσα. Στο πλαίσιο αυτό, υιοθετούμε τον ορισμό του Mohanty (2019: 17) για την πολυγλωσσία ως «ικανότητα των κοινοτήτων ή ατόμων να καλύπτουν τις επικοινωνιακές τους ανάγκες [...] στην καθημερινή ζωή σε δύο ή περισσότερες γλώσσες κατά τη διεπίδραση με ομιλητές/τριες των γλωσσών αυτών». Η πολύγλωσση χρήση κατανοείται ως πρακτική με επικοινωνιακές όψεις που συνδέονται με την κοινωνική ταυτότητα (κοινωνική τοποθέτηση του εαυτού και των άλλων), με τα κοινωνικά δίκτυα (οικογένεια, φιλικές παρέες, εκπαίδευση, εργασία), την παραγωγή κοινωνικών νοημάτων και την επιτέλεση πράξεων, καθώς και με ζητήματα εξουσίας και ιδεολογίας, όπως το αυξημένο κοινωνικό γόητρο ορισμένων γλωσσών και ο στιγματισμός άλλων (βλ. π.χ. Alvanoudi 2018, 2019, Auer 1998, Baynham & Lee 2019, Blommaert 2010, 2013, Blommaert & Backus 2013, Coulmas 2018, Duchêne & Heller 2012, Hadodo, Karatsareas & Ioannidou 2025, Pennycook 2010, 2021).

Επιπλέον, στα τέλη του 20ού και στις αρχές του 21ού αιώνα, τα αστικά κέντρα μετατράπηκαν σε εστίες πολυγλωσσίας και πολυπολιτισμικότητας, όπου το εμπόριο, η μετανάστευση και ο τουρισμός φέρνουν σε επαφή ανθρώπους που χρησιμοποιούν περισσότερες από μία γλώσσες. Οι δημογραφικές αλλαγές που συντελέστηκαν στις σύγχρονες πόλεις διαμόρφωσαν ένα κοινωνικά σύνθετο περιβάλλον όπου αναδύονται υβριδικές πολιτισμικές και εθνοτικές ταυτότητες, φαινόμενο που ο Vertovec (2007) ονομάζει υπερποικιλότητα (superdiversity). Η πολυγλωσσία αναδεικνύεται έτσι σε αστικό φαινόμενο, το οποίο αποτυπώνεται σε δημόσιους χώρους, δηλαδή σε κοινωνικούς τόπους όπου εγγράφονται σχέσεις ελέγχου, πειθαρχίας και το αίσθημα του ανήκειν. Την πολύγλωσση χρήση ενισχύει περαιτέρω η ψηφιακά διαμεσολαβημένη επικοινωνία, ειδικότερα κείμενα του Παγκόσμιου Ιστού 2^{ης} γενιάς (Χ/πρώην Twitter, Facebook, TikTok, YouTube), εγείροντας ερωτήματα σχετικά με την ανισότητα πλειονοτικών και μειονοτικών γλωσσών και τις δυνατότητες διατήρησης και επιβίωσης των τελευταίων στο ψηφιακό περιβάλλον

¹ Στην Ελλάδα, η καλή γνώση της αγγλικής γλώσσας συνδέεται με την καλή μόρφωση και την κοινωνική άνοδο, ειδικά σε ό,τι αφορά τις επαγγελματικές προοπτικές του ατόμου. Για τον λόγο αυτό, τα πιστοποιητικά γλωσσομάθειας είναι περιζήτητα (βλ. Angouri, Mattheoudakis & Zigrika, 2010).

² Αναγνωρίζουμε ότι η πολυγλωσσία είναι γνωσιακά πιο σύνθετη και απαιτητική από τη διπλογλωσσία, καθώς το πολύγλωσσο άτομο καλείται να διαχειριστεί μεγαλύτερο αριθμό λεξιλογικών και γραμματικών επιλογών σε σύγκριση με το διπλόγλωσσο άτομο (Buschfeld, Ronan & Vida-Mannl 2023: 53-65).

(Barton & Lee 2013). Η παγκοσμιοποιημένη οικονομία, ο τουρισμός, η εκπαίδευση και η ψηφιακή επικοινωνία έχουν καταστήσει την επαφή με διαφορετικές γλώσσες καθημερινή εμπειρία για μεγάλο μέρος του πληθυσμού. Το ερευνητικό ενδιαφέρον στον χώρο της γλωσσολογίας επικεντρώνεται κυρίως στη λαϊκή πολυγλωσσία ('από τα κάτω') (Han 2013: 84) ή πολυγλωσσία των φτωχών (Blommaert 2011: 11), δηλαδή τις πολύγλωσσες πρακτικές ατόμων που προέρχονται από μεταναστευτικές κοινότητες χαμηλών κοινωνικών στρωμάτων, σε αντίθεση με την πολυγλωσσία της ελίτ (Blommaert 2011) που χαρακτηρίζει άτομα υψηλού κοινωνικοοικονομικού επιπέδου. Παράλληλα, κεντρική παραμένει η έννοια της εθνότητας, που αναφέρεται στο αίσθημα του ανήκειν σε μια κοινωνική ομάδα με κοινή πολιτισμική, θρησκευτική και γλωσσική παράδοση, ιστορική εμπειρία και συλλογική μνήμη.

Ζητήματα που απασχολούν την κοινωνιογλωσσολογική έρευνα γύρω από την αστική πολυγλωσσία αφορούν, μεταξύ άλλων, όψεις της γλωσσικής επαφής όπως η επιλογή γλώσσας ή η εναλλαγή κώδικα, η γλωσσική αλλαγή λόγω επαφής, είτε διαζώσης είτε σε ψηφιακά περιβάλλοντα, η γλωσσική διατήρηση και μετατόπιση, καθώς και η δημιουργία νέων γλωσσικών ποικιλιών. Για παράδειγμα, η εναλλασσόμενη χρήση δύο ή περισσότερων γλωσσών στην ίδια συνομιλία λειτουργεί ως εργαλείο κατασκευής κοινωνικών ταυτοτήτων, ανάλογα με την περίσταση επικοινωνίας και την ιεράρχηση ή συμβολική αξία των γλωσσών (βλ. π.χ. Auer 1995, Heller 1999, Otsuji & Pennycook 2010, Rampton 1995, Zentella 1997). Η επαφή της πλειονοτικής και μειονοτικής γλώσσας ορίζεται ως μια άνιση συνθήκη που μπορεί να οδηγήσει είτε στη διατήρηση της μητρικής γλώσσας της μειονοτικής ομάδας είτε στη σταδιακή εγκατάλειψή της και στη μετατόπιση προς την πλειονοτική γλώσσα της πολιτισμικά και εθνικά κυρίαρχης ομάδας (Pauwels 2016). Παράλληλα, η γλωσσική επαφή μπορεί να οδηγήσει στη δημιουργία νέων γλωσσικών ποικιλιών, όπως οι νέες αστικές διάλεκτοι (Kerswill & Wiese 2022) ή πολυεθνόλεκτοι (Cheshire κ.ά. 2015), οι οποίοι αποτελούν νέους τρόπους ομιλίας που αναδύονται σε πολυγλωσσικά αστικά περιβάλλοντα και χρησιμοποιούνται στον αυθόρμητο ανεπίσημο προφορικό λόγο σε κοινωνικά δίκτυα όπου συμμετέχουν ομιλητές/τριες διαφορετικών γλωσσών και εθνοτήτων. Η μελέτη των πολυεθνολέκτων έρχεται να ανανεώσει το ενδιαφέρον για την έρευνα γύρω από τη συσχέτιση της εθνότητας με τη γλωσσική ποικιλότητα, που εστίασε στις εθνοτικές διαλέκτους (ethnic dialects) ή εθνόλεκτους, δηλαδή ποικιλίες της πλειονοτικής γλώσσας που λειτουργούν ως ενδείκτες εθνοτικών ταυτοτήτων και πολιτισμικής διαφοροποίησης, βλ. ενδεικτικά για την αφροαμερικανική αγγλική στις ΗΠΑ τις μελέτες των Wolfram (1969), Labov (1972) και Rickford (1999). Παράλληλα, η έρευνα για την αστική πολυγλωσσία ενισχύεται από τη στροφή του ενδιαφέροντος στην αποαποικιοποίηση της γλωσσολογίας, στη συμπερίληψη και την κοινωνική δικαιοσύνη (Hudley, Mallinson & Bucholtz 2024a, 2024b).

Σε αντίθεση με τις εξελίξεις που καταγράφονται στη διεθνή κοινωνιογλωσσολογική έρευνα, η συσχέτιση της γλωσσικής ποικιλότητας με την κοινωνική μεταβλητή της εθνότητας δεν έχει απασχολήσει συστηματικά τη σύγχρονη ελληνική κοινωνιογλωσσολογία.³ Ωστόσο, τις τελευταίες τρεις δεκαετίες στην ελληνική κοινωνία έχουν συμβεί ιστορικές και δημογραφικές αλλαγές που επηρέασαν

³ Τη σχέση ανάμεσα στην εθνότητα και τη γλωσσική ποικιλότητα στον ελλαδικό χώρο αναδεικνύει για πρώτη φορά η μελέτη του Τριανταφυλλίδη ([1915] 1963) για τα ντόρτικα, μια συνθηματική γλώσσα που μιλούσαν οι ντόρτηδες της Ευρυτανίας, οι οποίοι ήταν εξελληνισμένοι Αθίγγανοι που εργάζονταν ως χαλκιάδες και οργανοπαίχτες σε γάμους και πανηγύρια.

σημαντικά το κοινωνιογλωσσικό προφίλ των πόλεων. Ενδεικτικά, τη δεκαετία 1990-2000 εγκαταστάθηκαν στην Ελλάδα περίπου 1,24 εκατομμύρια μετανάστες/τριες από τα Βαλκάνια και τις χώρες της πρώην ΕΣΣΔ, καθώς και ομογενείς παλιννοστούντες (Βορειοηπειρώτες και Ρωσοπόντιοι) (Λιάκος 2020: 545-546). Μετά το 2000 καταγράφεται επίσης άφιξη μεταναστευτικών και προσφυγικών πληθυσμών από τη Νοτιοανατολική Ασία και την Αφρική. Αν και η εθνοτική ετερότητα αποτελεί συχνά αντικείμενο μελετών που εστιάζουν στην κατασκευή της ταυτότητας ή σε φαινόμενα ρατσισμού (βλ. ενδεικτικά Αρχάκης 2020, Archakis & Tsakona 2021, Panagiotatou 2021), περιορισμένη παραμένει η συστηματική έρευνα πεδίου σχετικά με το γλωσσικό ρεπερτόριο των εθνοτικών κοινοτήτων που ζούνε σήμερα στον ελλαδικό χώρο και τις γλωσσικές στάσεις απέναντι στην αστική πολυγλωσσία. Στη συνέχεια θα ασχοληθούμε με ορισμένες μελέτες που αποτελούν φωτεινές εξαιρέσεις σε αυτόν τον γενικό κανόνα.

Η ελληνική κοινωνιογλωσσολογική έρευνα για την αστική πολυγλωσσία έχει επικεντρωθεί κυρίως στην αλβανική κοινότητα, η οποία αποτελεί τη μεγαλύτερη μεταναστευτική ομάδα στην Ελλάδα από τη δεκαετία του 1990 και έπειτα. Η Ndocí (2023) εξέτασε την πιθανή ύπαρξη αλβανικής εθνολέκτου της ελληνικής μέσα από ένα πείραμα κοινωνικής πρόσληψης της ομιλίας, στο οποίο άτομα αλβανικής και ελληνικής προέλευσης συνέδεσαν ορισμένα φωνολογικά χαρακτηριστικά (π.χ. *kortári* αντί *xortári* ή *megálo* αντί *megálo*) με την ελληνική ως δεύτερη γλώσσα των Αλβανών μεταναστών/τριών. Η Ndocí ερμήνευσε το εύρημα αυτό ως ένδειξη για την ύπαρξη μιας ‘mock αλβανικής ελληνικής’, δηλαδή μιας στιλιζαρισμένης και στερεοτυπικής ποικιλίας της ελληνικής που συνδέεται με τους/τις Αλβανούς/ές. Ο Canakis (υπό έκδ.) ανέλυσε δημοφιλή βίντεο στο TikTok με τίτλο «Ο Αλβανός πατέρας» στα οποία ένας νέος Ελληνοαλβανός δεύτερης γενιάς σατιρίζει Αλβανούς μετανάστες πρώτης γενιάς στην Ελλάδα στον ρόλο του πατέρα, κατασκευάζοντας μια κοινωνικά αναγνωρίσιμη περσόνα. Για τον σκοπό αυτό ο δημιουργός των βίντεο αξιοποιεί κυρίως φωνητικούς δείκτες όπως η πραγμάτωση του [r] ως [ɹ], η εναλλαγή μεταξύ [l] και [ʎ], το έντονο υπερωικό κλειστό πριν από φωνήεντα και η χρήση του [nt] αντί του [(n)d]. Ο Canakis (υπό έκδ.) υποστηρίζει ότι η αναπαράσταση του Αλβανού πατέρα λειτουργεί ως μέσο διαθεματικής αντίστροφης ταυτοποίησης κατά την οποία η δεύτερη γενιά διαμορφώνει και προβάλλει τη ταυτότητά της διαφοροποιούμενη από την ταυτότητα των γονιών της.

Τη γλωσσική μετατόπιση από την αλβανική προς την ελληνική έχουν μελετήσει, μεταξύ άλλων, οι Chatzidaki & Maligkoudi (2013), Gkaintartzi, Chatzidaki & Tsokalidou (2014), Gogonas (2009) και Gogonas & Michail (2024). Παρά το γόητρο που συνεχίζει να διατηρεί η αλβανική ως σύμβολο ταυτότητας και οικογένειας, η περιορισμένη πρακτική της χρησιμότητα σε σύγκριση με την ελληνική, η οποία κυριαρχεί στην εκπαίδευση και την εργασία και λειτουργεί ως όχημα κοινωνικής κινητικότητας, σε συνδυασμό με το γεγονός ότι η ελληνική εκπαίδευση παραμένει αφιλόξενη για τις μειονοτικές γλώσσες, οδηγεί σε διαδικασίες γλωσσικής μετατόπισης εντός της αλβανικής κοινότητας. Το αποτέλεσμα είναι η αποφυγή χρήσης της ‘στιγματισμένης’ αλβανικής στον δημόσιο χώρο αλλά και εντός της οικογένειας.

Με την εναλλαγή κώδικα από ομιλητές/τριες εθνοτικών μειονοτήτων στο ελληνικό συγκείμενο ασχολείται μια άλλη ομάδα μελετών (βλ. Georgalidou κ.ά. 2010 για τη μουσουλμανική κοινότητα της Ρόδου, Georgalidou & Baltzi 2021 για τις σλαβόφωνες κοινότητες της επαρχίας Κοζάνης και Φλώρινας, Καλπαζίδου 2024 για τη ρομανί

διάλεκτο Αρλί στον Δενδροπόταμο Θεσσαλονίκης). Ενδεικτικά, οι Georgalidou κ.ά. (2010) ανέλυσαν δεδομένα από φυσικές συνομιλίες μεταξύ μελών της μουσουλμανικής μειονότητας στη Ρόδο, η οποία έχει μεταβεί από τη μονογλωσσία στην τουρκική στη διπλογλωσσία στην τουρκική και την ελληνική. Η εναλλαγή ελληνικής-τουρκικής είναι μια πρακτική η οποία, εκτός από την οργάνωση της διεπίδρασης, χρησιμοποιείται και για την επιτέλεση κοινωνικών ταυτοτήτων. Για παράδειγμα, τα ενήλικα μέλη της κοινότητας χρησιμοποιούν την τουρκική για την επιτέλεση της εθνοτικής τους ταυτότητας, ενώ τα νεότερα μέλη εναλλάσσουν τους κώδικες της έσω και έξω ομάδας για να κατασκευάσουν νεανικές ταυτότητες.

Μια άλλη προσέγγιση στην ελληνική βιβλιογραφία σχετικά με την αστική πολυγλωσσία είναι το μεταφραστικό τοπίο (translation landscape) του Lees (2021). Ο Lees συνδυάζει μεθοδολογικά πρότυπα από την κοινωνιογλωσσολογική εθνογραφία και την κοινωνιολογία της μετάφρασης για να μελετήσει τα μεταφρασμένα κείμενα που εμφανίζονται σε δημόσιους χώρους των ελληνικών αστικών κέντρων. Η εθνογραφική προσέγγιση της έρευνάς του συμπληρώνεται με τη διεξαγωγή συνεντεύξεων με τους/τις μεταφραστές/τριες των κειμένων, οι οποίες/ες πολλές φορές είναι μη επαγγελματίες μεταφραστές/τριες όπως ιδιοκτήτες/τριες καταστημάτων ή υπάλληλοι που βασίζονται στις γνώσεις της γλώσσας-πηγής και της γλώσσας-στόχου για να εκπληρώσουν τις επικοινωνιακές τους ανάγκες. Από την έρευνα του Lees προκύπτει ότι η κυρίαρχη γλώσσα-στόχος στα μεταφρασμένα κείμενα είναι τα αγγλικά, ενώ παρατηρούνται και κείμενα μεταφρασμένα στις γλώσσες των γειτονικών βαλκανικών χωρών, καθώς και στις γλώσσες των μεταναστευτικών κοινοτήτων. Η κυρίαρχη θέση της αγγλικής γλώσσας, καθώς και η παρουσία μεταφράσεων σε γλώσσες των μεταναστευτικών κοινοτήτων αποτυπώνουν τις τρέχουσες νοοτροπίες και κοινωνικές εξελίξεις στην Ελλάδα. Για παράδειγμα, στη συνεισφορά του στο ειδικό τεύχος, ο Lees αναδεικνύει την κοινωνιογλωσσική ανισότητα που παρατηρείται στις ελληνικές γειτονίες εις βάρος των μειονοτικών γλωσσών αλλά και την πολύγλωσση πραγματικότητα της ελληνικής κοινωνίας και τις ταυτότητες που αναδύονται μέσα από τη μεταφραστική πρακτική.

Σε αυτό το νέο περιβάλλον πολιτισμικής και γλωσσικής ετερογένειας οι κοινωνιογλωσσολόγοι καλούμαστε να εξετάσουμε την αστική πολυγλωσσία ως ικανότητα και πρακτική, στάση και ιδεολογία, αναδεικνύοντας τον τρόπο με τον οποίο ο διεθνής προβληματισμός γύρω από την αστική πολυγλωσσία εξειδικεύεται στο ελληνικό συγκείμενο. Ειδικότερα, προκύπτουν ερευνητικά ερωτήματα όπως:

- Ποια είναι η κοινωνική κατανομή και χρήση των διαφορετικών γλωσσών που μιλιούνται στον ελλαδικό χώρο; Πώς η δημόσια παρουσία τους στα γλωσσικά τοπία των πόλεων συμβάλλει στη χαρτογράφηση της γεωγραφικής κατανομής και ιεράρχησης των γλωσσών στην τοπική κοινότητα;
- Σε μεγάλα αστικά κέντρα, όπως η Αθήνα και η Θεσσαλονίκη, πώς διαμορφώνονται οι συνθήκες γλωσσικής επαφής ανάμεσα στις μειονοτικές γλώσσες και την πλειονοτική/επίσημη ελληνική; Ποια είναι τα αποτελέσματα αυτής της επαφής (π.χ. δανεισμός στις μεταναστευτικές γλωσσικές ποικιλίες ή στην πλειονοτική γλώσσα, εναλλαγή γλωσσών, γλωσσικό πέρασμα, διαγλωσσικότητα, μετάφραση);
- Ποιες είναι οι γλωσσικές στάσεις των ομιλητών/τριών μειονοτικών γλωσσών ή της πλειονοτικής γλώσσας απέναντι στις γλώσσες της κοινότητας; Πώς οι στάσεις αυτές, σε συνδυασμό με άλλους κοινωνικούς παράγοντες,

επηρεάζουν τη γλωσσική διατήρηση ή μετατόπιση;

- Πώς το κοινωνικό φύλο διαπερνά τη συσχέτιση εθνότητας και γλωσσικής ποικιλότητας; Για παράδειγμα, διαφέρουν οι γυναίκες και οι άντρες ως προς την προτίμησή τους για τη χρήση της μειονοτικής ή της πλειονοτικής γλώσσας;
- Με ποιους τρόπους ο γλωσσικός εθνικισμός στην Ελλάδα λειτουργεί ως εργαλείο καταπίεσης και αποκλεισμού μειονοτικών ομάδων, ως μηχανισμός κοινωνικής επιλογής και καταπάτησης γλωσσικών δικαιωμάτων;

Όψεις των παραπάνω θεματικών περιοχών πραγματεύονται τα άρθρα του ειδικού τεύχους, αξιοποιώντας μεθοδολογικά εργαλεία της γλωσσολογίας επαφής, της ανάλυσης λόγου και της εθνογραφίας. Το περιεχόμενο του τεύχους εμπίπτει σε τρεις βασικούς θεματικούς άξονες:

1. Ρατσιστικός λόγος σε ψηφιακούς τόπους κοινωνικής δικτύωσης και στα μέσα μαζικής ενημέρωσης.
2. Οι ιδεολογίες και οι ταυτότητες που αφορούν τις μειονοτικές γλώσσες που ομιλούνται στην ελληνική κοινωνία.
3. Η παρουσία και η χρήση των μειονοτικών γλωσσών στο σπίτι και σε δημόσιους χώρους.

Στον πρώτο θεματικό άξονα εντάσσονται τα άρθρα των Φιλίππου & Μπέλλα και των Lymperegi & Archakis. Οι Φιλίππου & Μπέλλα εξετάζουν τις γλωσσικές εκφάνσεις του ρατσιστικού λόγου και της ρητορικής μίσους που χρησιμοποιούνται εναντίον των ατόμων μεταναστευτικής καταγωγής στην ελληνική κοινωνία. Οι συγγραφείς κάνουν μια διάκριση ανάμεσα στα δύο φαινόμενα, καθώς ορίζουν τον ρατσιστικό λόγο ως «έκφραση επιθετικότητας που πραγματώνεται μέσω γλωσσικών τύπων και δομών που βλάπτουν τον συνομιλητή, προκαλώντας ποικίλης έντασης αρνητικά συναισθήματα» (Φιλίππου & Μπέλλα, 2025, 3), ενώ η ρητορική μίσους ορίζεται ως «τοποθέτηση ενός ατόμου μέσω της οποίας εκφράζεται εναντίον άλλων ατόμων ή ομάδων καταπατώντας τα νομικά κατοχυρωμένα δικαιώματά τους και υποκινώντας βία, μίσος ή εχθρότητα σε βάρος τους» (2025, 5). Οι Φιλίππου & Μπέλλα εξετάζουν 117 σχόλια από το Χ (πρώην Twitter) και χρησιμοποιώντας τη μεθοδολογία της ψηφιακής εθνογραφίας αποκαλύπτουν τις ιδιαίτερες στρατηγικές λόγου που χρησιμοποιούν οι σχολιαστές/τριες του μέσου όπως η σύνδεση των ατόμων μεταναστευτικής καταγωγής με εγκλήματα και η απανθρωποποίηση. Οι Lymperegi & Archakis εξετάζουν την αποσπασματική αναπαράσταση της ετερότητας των μεταναστών/τριών σε κυρίαρχους δυτικούς/ευρωπαϊκούς λόγους. Υιοθετώντας μεθοδολογικές προσεγγίσεις από την κριτική ανάλυση λόγου, εξετάζουν διεξοδικά έξι βίντεο από τη μη κυβερνητική οργάνωση *Μετάδραση*. Δείχνουν ότι παρόλο που τα βίντεο είναι φαινομενικά υπέρ των δικαιωμάτων των μεταναστών/τριών, τελικά οδηγούν στην αναπαράστασή τους με όρους ‘ανοχής’, εστιάζοντας στην αφομοίωση και ένταξή τους σε στερεοτυπικά δυτικούς τρόπους ζωής που έχουν διαμορφωθεί από την πλειονοτική ομάδα. Το αποτέλεσμα είναι συχνά φιλομεταναστευτικοί λόγοι να καταλήγουν να κανονικοποιούν και να αναπαράγουν υπόρρητα τον εθνικό φόβο για τον Άλλο.

Στον δεύτερο θεματικό άξονα εντάσσονται τα άρθρα των Boukala, Καλπαζίδου & Αλβανούδη και Ποπωβίδου. Το άρθρο της Boukala επικεντρώνεται στη σύνδεση της γλώσσας ποικιλίας λαντίνο με την ταυτότητα των Σεφαραδίτων σε ομάδες στο Facebook. Υιοθετείται μια διεπιστημονική προσέγγιση η οποία περιλαμβάνει την

εθνογραφία και την κριτική ανάλυση λόγου. Καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η χρήση της συγκεκριμένης ποικιλίας υπερβαίνει τα όρια των εβραϊκών και των ελληνικών αρχών, ενώ συμβάλλει στην κατασκευή μιας φαντασιακής κοινότητας η οποία ενώνει τους ανθρώπους της εβραϊκής κοινότητας. Στο άρθρο των Καλπαζίδου & Αλβανούδη διερευνά τις γλωσσικές στάσεις των ομιλητριών της ελληνορομανί διαλέκτου Αρλί που χρησιμοποιείται στον Δενδροπόταμο της Θεσσαλονίκης. Συγκεκριμένα, χρησιμοποιώντας την εθνογραφική ημιδομημένη συνέντευξη διερευνάται η στάση απέναντι στη διατήρηση της διαλέκτου και προκύπτει ότι οι ομιλήτριες είναι θετικές προς τη διατήρηση της διαλέκτου, καθώς τη συνδέουν με την αλληλεγγύη ανάμεσα στα μέλη της κοινότητας. Επίσης, καταγράφονται θετικές στάσεις απέναντι στη χρήση της ελληνικής, την οποία συνδέουν με το αυξημένο κοινωνικό γόητρο. Σε παρόμοια κατεύθυνση κινείται το άρθρο της Ποπωβίδου, το οποίο εξετάζει τις ιδεολογικές πεποιθήσεις των μελών της κοινότητας ουρούμ για τη γλώσσα τους. Και σε αυτήν την έρευνα χρησιμοποιήθηκε η εθνογραφία με τη διεξαγωγή ημιδομημένων συνεντεύξεων. Από την ανάλυση προκύπτει ότι η γλώσσα θεωρείται ποικιλία χαμηλού κύρους από τα μέλη της κοινότητας, ενώ η συμβολική αξία του γλωσσικού τους ρεπερτορίου αξιολογείται θετικά.

Τέλος, στον τρίτο θεματικό άξονα εντάσσονται τα άρθρα των Lees και Gkaintartzi. Ο Lees υιοθετεί μια διεπιστημονική προσέγγιση η οποία περιλαμβάνει την κοινωνιογλωσσολογική εθνογραφία και την κοινωνιογλωσσολογία της μετάφρασης, προκειμένου να αναλυθούν τα μεταφρασμένα κείμενα που εμφανίζονται στον Άγιο Νικόλαο στην Αθήνα, μια περιοχή με κατοίκους μεταναστευτικής καταγωγής. Από την έρευνα προκύπτει ότι τα κείμενα μεταφράζονται από τα άτομα μεταναστευτικής καταγωγής, τα οποία χρησιμοποιούν τη μετάφραση ως μέσον επικοινωνίας και αλληλεγγύης τόσο με τα μέλη της κοινότητάς τους όσο και με τα μέλη της ευρύτερης ελληνικής κοινωνίας. Παρατηρούνται επίσης φαινόμενα κοινωνιογλωσσικής ανισότητας ανάμεσα στους/στις ομιλητές/τριες των μειονοτικών γλωσσών και τα μέλη της πλειοψηφικής κοινότητας. Από την άλλη, το άρθρο της Gkaintartzi εστιάζει στις γλωσσικές πρακτικές και τις ιδεολογίες των Ελληνοσέρβων στην Ελλάδα. Υιοθετείται η εθνογραφία της παρατήρησης του γλωσσικού τοπίου στα σπίτια των οικογενειών, ενώ διεξάγονται συνεντεύξεις με τις μητέρες και τα παιδιά τους, προκειμένου να εκμαιευθούν πληροφορίες για τις στάσεις τους σχετικά με τη γλώσσα τους. Από την έρευνα προκύπτει ότι η εμφάνιση της οικογενειακής γλώσσας στους χώρους του σπιτιού ενισχύει τη διγλωσσία των παιδιών και συμβάλλει άμεσα στη διαμόρφωση της γλωσσικής, εθνοτικής και πολιτιστικής τους ταυτότητας.

Συνολικά οι μελέτες επιχειρούν να ρίξουν φως στο πολυδυναμικό πλαίσιο της αστικής πολυγλωσσίας στον ελλαδικό χώρο αναδεικνύοντας –ελπίζουμε– την ανάγκη για μια κοινωνιογλωσσολογία προσανατολισμένη στην συμπερίληψη και την κοινωνική δικαιοσύνη.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

Αρχάκης, Α. 2020. *Από τον Εθνικό στον Μετα-Εθνικό Λόγο: Μεταναστευτικές Ταυτότητες και Κριτική Εκπαίδευση*. Αθήνα: Πατάκης.

- Georgalidou, M. & Baltzi, M. 2021. “Εναλλαγή κώδικα και αφήγηση στο πλαίσιο δίγλωσσων συνομιλιών σε σλαβόφωνες κοινότητες της περιοχής της επαρχίας Εορδαίας.” *Πρακτικά του ΔΣΕΓ14*: 248-257.
- Καλπαζίδου, Γ. 2024. “Ελληνορομανές προφορική εναλλαγή κωδίκων.” *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα* 43: 221-232.
- Καρυολαίμου, Μ. 1999. “Δυναμική των γλωσσών και λιγότερο ομιλούμενες γλώσσες στην Ευρωπαϊκή Ένωση”. Στο Α.-Φ. Χριστίδης (επιμ.), *“Ισχυρές” και “ασθενείς” γλώσσες στην Ε.Ε: Όψεις του γλωσσικού ηγεμονισμού*. Πρακτικά διεθνούς συνεδρίου, Θεσσαλονίκη Μάρτιος 1997, 1ος τόμος. Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, 329-334.
- Λιάκος, Α. 2020. *Ο Ελληνικός 20ός Αιώνας*. Αθήνα: Πόλις.
- Τριανταφυλλίδης, Μ. [1915] 1986. Τα ‘ντόρτικα’ της Ευρυτανίας: Συμβολή στα ελληνικά ‘μαστόρικα’. Στο *Άπαντα, Δεύτερος Τόμος*. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών, 33-45.

Ξενόγλωσση

- Angouri, J., Mattheoudakis, M., & Zigrka, M. 2010. “Then how will they get 'the much-wanted paper'? A multifaceted study of English as a foreign language in Greece.” Στο Α. Psaltou-Joycey & M. Mattheoudakis (επιμ.), *Advances in research on language acquisition and teaching*. Greek Applied Linguistics Association, 179-194.
- Archakis, A. & Tsakona, V. 2021. “Greek migrant jokes online: A diachronic-comparative study on racist humorous representations.” *Internet Pragmatics* 4(1): 28-51.
- Alvanoudi, A. 2018. “Language contact, borrowing and code switching: A case study of Australian Greek.” *Journal of Greek Linguistics* 18(1): 3-44.
- Alvanoudi, A. 2019. *Modern Greek in Diaspora: An Australian Perspective*. Palgrave Pivot.
- Auer, P. 1995. “The pragmatics of code-switching: A sequential approach.” Στο L. Milroy & P. Muysken (επιμ.), *One Speaker, Two Languages: Cross-Disciplinary Perspectives on Code-Switching*. Cambridge: Cambridge University Press, 115-135.
- Auer, P. & Wei, L. 2007. “Introduction: Multilingualism as a problem? Monolingualism as a problem?” Στο P. Auer & L. Wei (επιμ.), *Handbook of Multilingualism and Multilingual Communication*. Berlin: Mouton de Gruyter, 1-12.
- Barton, D. & Lee, C. 2013. *Language Online: Investigating Digital Texts and Practices*. London: Routledge.
- Baynham, M. & Lee, T. K. 2019. *Translation and Translanguaging*. London: Routledge.
- Blommaert, J. 2010. *The Sociolinguistics of Globalization*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Blommaert, J. 2011. “The long language-ideological debate in Belgium.” *Journal of Multicultural Discourses* 6(3): 241-256.
- Blommaert, J. 2013. *Ethnography, Superdiversity and Linguistic Landscapes: Chronicles of Complexity*. Multilingual Matters.
- Blommaert, J. & Backus, A. 2013. “Superdiverse repertoires and the individual”. Στο I. de Saint-Georges & J. J. Weber (επιμ.), *Multilingualism and Multimodality*. Rotterdam: Sense Publishers, 11-32.

- Buschfeld, S., Ronan, P. & Vida-Mannl, M. 2023. *Multilingualism: A Sociolinguistic and Acquisitional Approach*. Palgrave Macmillan Cham.
- Canakis, C. (υπό έκδοση). "Intersectional counter-identification of second-generation Albanian immigrants on TikTok: 'The Albanian father'." *16th International Conference on Greek Linguistics Selected Papers*.
- Charity Hudley, A. H., Mallinson, Ch. & Bucholtz, M. 2024a. *Inclusion in Linguistics*. Oxford: Oxford University Press.
- Charity Hudley, A. H., Mallinson, Ch. & Bucholtz, M. 2024b. *Decolonizing Linguistics*. Oxford: Oxford University Press.
- Chatzidaki, A. & Maligkoudi, C. 2013. "Family language policies among Albanian immigrants in Greece." *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism* 16(6): 675-689.
- Cheshire, J., Kerswill, P., Fox, S. & Torgersen, E. 2011. "Contact, the feature pool and the speech community: The emergence of Multicultural London English." *Journal of Sociolinguistics* 15(2): 151-196.
- Clyne, M. 2008. "The monolingual mindset as an impediment to the development of plurilingual potential in Australia." *Sociolinguistic Studies* 2(3): 347-366.
- Coulmas, F. 2018. *An Introduction to Multilingualism: Language in a Changing World*. Oxford: Oxford University Press.
- Duchêne, A. & Heller, M. 2012. *Language in Late Capitalism: Pride and Profit*. New York: Routledge.
- Georgalidou, M., Kaili, H. & Celtek, A. 2010. "Code alternation patterns in bilingual family conversation: A conversation analysis approach." *Journal of Greek Linguistics* 10(2): 317-344.
- Gkaintartzi, A., Chatzidaki, A. & Tsokalidou, R. 2014. "Albanian parents and the Greek educational context: Who is willing to fight for the home language?" *International Multilingual Research Journal* 8(4): 291-308.
- Gogonas, N. 2009. "Language shift in second generation Albanian immigrants in Greece." *Journal of Multilingual and Multicultural Development* 30(2): 95-110.
- Gogonas, N. & Michail, D. 2015. "Ethnolinguistic vitality, language use and social integration amongst Albanian immigrants in Greece." *Journal of Multilingual and Multicultural Development* 36(2): 198-211.
- Hadodo, M. J., Karatsareas, P. & Ioannidou, E. 2025. *Greek in Minoritized Contexts: Identities, Authenticities and Institutions*. New York: Routledge.
- Han, H. 2013. "Individual grassroots multilingualism in Africa town in Guangzhou: The role of states in globalization." *International Multilingual Research Journal* 7(1): 83-97.
- Heller, M. 1999. *Linguistic Minorities and Modernity: A Sociolinguistic Ethnography*. London: Longman.
- Kerswill, P. & Wiese, H. 2022. "Introduction." Στο *Urban Contact Dialects and Language Change: Insights from the Global North and South*. New York: Routledge.
- Labov, W. 1972. *Language in the Inner City: Studies in the Black English Vernacular*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Lees, C. 2021. "The translation landscape of Thessaloniki's Kastrá neighbourhood: Qualitative findings from a cross-disciplinary approach to translated texts in public spaces." *Target* 33(3): 464-493.

- Mohanty, A. K. 2019. *The Multilingual Reality: Living with Languages*. Multilingual Matters.
- Ndoci R. 2023. "An Albanian ethnolect of Modern Greek? Testing the waters perceptually." *Languages* 8(1): 20.
- Panagiotatou, Z. E. 2021. *Multilingual Migrants in Monolingual Countries. The West – African Community of Athens: A Sociolinguistic Study*. Unpublished doctoral thesis. University of the Aegean.
- Pauwels, A. 2016. *Language Maintenance and Shift*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Pennycook, A. 2010. *Language as a Local Practice*. London: Routledge.
- Pennycook, A. 2021. *Critical Applied Linguistics: A Critical Re-Introduction*. New York: Routledge.
- Piller, I. 2016. *Linguistic Diversity and Social Justice: An Introduction to Applied Sociolinguistics*. Oxford: Oxford University Press.
- Otsuji, E. & Pennycook, A. 2010. "Metrolingualism: Fixity, fluidity, and language in flux." *International Journal of Multilingualism* 7(3): 240-254.
- Rampton, B. 1995. *Crossing: Language and Ethnicity among Adolescents*. London: Longman.
- Rickford, J. R. 1999. *African American Vernacular English: Features, Evolution, Educational Implications*. Malden, MA: Blackwell.
- Trudgill, P. 2002. Greece and European Turkey: From religious to linguistic identity. Στο S. Barbour & C. Carmichael (επιμ.), *Language and Nationalism in Europe*. Oxford: Oxford University Press, 240-263.
- Vertovec, S. 2007. "Super-diversity and its implications." *Ethnic and Racial Studies* 30(6): 1024-1054.
- Zentella, A. C. 1997. *Growing Up Bilingual*. New York: Blackwell.
- Wolfram, W. A. 1969. *A Sociolinguistic Description of Detroit Negro Speech*. Washington, D.C.: Center for Applied Linguistics.